

Az unitárius sibboleth.

A kálvinistát tudvalevőleg a keresztyén-ről lehet rögtön megismerni. De miről ismered meg az unitáriust, mi a mi sibbolethünk? Nem kell búsulni, mi is kezdünk szépen rendbe jönni. *Amelyik*, ez az. Erről ismernek meg téged, hogy unitárius vagy, mióta Balázs Ferenc divatba hozta a fiatalok közt ezt a székely harisnyás mű-göbét, ezt a minden lében kanál *amelyik*-et. Szülőapja bizonyára nem is tud róla. Talán észre sem vette, hogy míg a maga új útjait a próféta nemes idealizmusával járja, közben akarva-akaratlan nyelvével is másképpen selypit, mint a maradi öregek: közelebb a faluhoz s távolabb a magyarságtól.

Hogy textussal kezdjem, a Birák könyvében ezt olvasom (12. 5—6.): „Kérdezték a gileádbeli férfiak (az efraimbeliektől): Efraimbeli vagy-e? És ha azt mondotia: nem, akkor azt mondák neki: Mondd: *Sibboleth!* És ha *Szibbolethet* mondott, mert nem tudta úgy kimondani, akkor megfogták őt és megölték.“

A mi fiatal efraimitáink járhatják s csak járják is minél lelkesebben az ős Jordán réveit, az öreg Jefték ezért nem fogják őket birtokháborítás címén megfogni és megölni, legfeljebb csak megkérdik: Mondd: *amely!* És felelik Efraimék, mert nem tudják, vagy nem akarják másként mondani: *amelyik*.

Balázs F. könyvében ugyanis, abban az elbűvölő frissességgel, lendülettel és eredetiséggel zászlót bontó könyvben (Bejárom a világot) ilyen ragadós szeplőkre bukkanunk minden második mondatban: „Budapesten, *amelyik* a föld egyik legszebb városa, Szabó Dezsőt látogattam meg. (12 l.) Papirdeszakából ellenzöt szerkesztettem, *amelyik* az arcomra árnyékot vetett (21 l.) Nagy bennük az önállóság, *amelyik* nem az eddigi lekötöttség megbosszulása. (28 l.) A lichfieldi ilyen, *amelyik* a legkisebb s egyben legremekebb. A salisbury-i is, *amelyik* rövid negyven esztendő alatt fejeződött be s *amelyik*nek a nevezetessége a magas

tornya. (45 l.) A tisztátalan lélek a hibás, amelyik nem áll meg ott. (108 l.) Nagy kert mellé, amelyik az egyetem campus-a volt, bekanyarodtunk. (148 l.) Most még csak az útköltség van hátra s a szerencse, amelyik ebben a lényeges esetben sem szabad, hogy magára várasson. (166 l.) Emberi ős egészségük kapálózik a hám ellen, amelyiket akarva-akaratlan magukra vettek. (168 l.) Közénk hozza a gyermeket, amelyik játékos. (170 l.) (Értsd: a gyermek a játékos, nem az, aki, amelyik hozza a gyermeket). Ez a rettenetes szakadék a Colorado folyó műve, amelyik iszonyú erőfeszítéssel ásott magának medret. (188 l.) A folyóhoz, amelyik harsogott. (188 l.) A Sinto a régibb a kettő közül, amelyik egyúttal az államnak is a vallása.“ (253 l.) Stb., stb.

Igy a mester. S a tanítványok?

A Kévekötés IV. évf. I. számából: „A zöld teknős-béka ugyanis, amelyik néha ötszáz évig is élél, nyom vagy 150 kilót. Az ifjúság egy csoportja, a Sarló, amelyik ma is folytatja a falujárást. — Megalakították a Bartha Miklós-társaságot, amelyik több éven át tartott előadásokat. Megjelent az Erdélyi Fialatok, amelyik azóta két faluszámot és két könyvet adott ki a faluról.“

Kukkantsunk bele ezek közül is a legfrissebb 4. számuba. (Igen tehetséges tanítvány írta, meglepően sok érettséggel.) „A 3. Internationale, amelyik az elnyomás ellen küzd, a nemzetek egyenjogúságának az elvét a földre akarja lehozni. A világ két táborra oszlik: néhány kulturnemzetre, amelyik a tőkét a kezében tartja és . . . De a faluban él a falusi munkásság, amelyik a határozott bolsevizálódás útján van. — A feltörekvő polgárság körében keletkezik, amelyiknek haszonnal jár ha . . . — Megvan a feltörő polgárságban, amelyiknek terjeszkedésre van szüksége. — Megemlítjük a nagybirtokos osztályt, amelyik egykor a falu ura volt. — Van egy új birtokos réteg, amelyiket sem tradíció, sem államhatalom nem korlátoz. — A kisebbségi magyarságot sújtják az adóterhek, amelyiknek nyolcvan százalékat a falusi nép teszi ki. (Az adóterheknek?) — Helyzete rokonságot mutat a székelységgel, amelyik szabad kisbirtokos köznemesekből állott. — Nehezen alkalmazhatók a magyarság zömére, amelyik lényegesen más társadalmi helyzetben él.“

Stb. stb. a végtelenségig. Ezek a furcsa mondatok gyilkos

következetességgel ostromolják az ember fülét. Ez nem sajtóhiba, ez nem gondatlan elírás. Itt birtokháborítás indult meg, ez pergőtüzes, kemény támadás, ez a *melyik* harca a *mely* ellen. Első tekintetre világos ugyanis, hogy azokban a mondatokban a harcias *melyik* verte ki a jámbor *mely*-t. Kiverte mondom, mert az ősi birtokos mindenütt a *mely*. A régi nyelv relativ névmásai csak a *ki*, *mi* és *mely*. Az *amelyik* relativ névmást a régi nyelv nem is ismeri, ott még meg se született, a Nyelvtörténeti Szótárban a *melyik* még csak kérdő névmás. Tudvalevőleg a kérdő (határozatlan) névmásból lettek, de az *amelyik* nagyon későre. Az *-ik* a végén harmadik személyű birtokosrag: *melyünk*, *melytök*, *melyük* (=melyikük), mint az *egyik*, *másik* (=együk, másuk). A *mely* és *melyik* között tehát eredetileg az a különbség, ami az *egy kalap* és az *én kalapom* között. *Egyik* határozatlan, a *másik* határozott fogalom. Ma mindketten élnek, mind a kettő relativum, vonatkozást jelöl, de amíg a *mely* sok esetben (ilyenek a fent kifogásolt mondatok) egyáltalában nem befolyásolja a fogalom körét, csak visszaidézi, az *amelyik* mindig egyénit is, a fogalom körét megszükiti. A gólya, mely békával él, ősszel délre költözik,* ebben a mondatban a gólya *akármelyik* gólya, minden gólya, a gólya. De az a gólya, az olyan gólya, amelyik békával él, az nem akármiféle gólya, az csak békával élő gólyák csoportja. Hogy a többi gólya sem él egyébbel, az itt nem fontos. A fontos az, hogy én csak arról beszélek, amelyikről lényegesnek, jellemző tulajdonságnak tartom, hogy békával él. A többi tőlem akár piszkotával is élhet s akkor bizonyára nem is kell délre költöznie. Mondattanilag mindkét mellékmondat jelzője a maga főnévének, de csak a *melyik*-kel kezdődő a valódi, a megkülönböztető, az egyénítő jelző. A *másik* csak henye disz, vagy veleértendő természetszerűség, mint a fehér hó, ravasz róka, sárga halál, kész doktor jelzői. Henye voltát itt a hangsúlytalanság, ott a rámutató *az* vagy *olyan* hiánya mutatja. De ha henye, meg is adja ám az árát, életével lakol: a nép nyelvéből már jóformán teljesen ki is veszett ez a *mely* kötőszós mellékmondat, helyét az *amelyik* foglalta el. Az élő nyelv ugyanis nem teketóriázik sokat, mint a konzervatív,

* Mondva csinált mondat. Helyesen: A gólya békával él, ősszel délre költözik.

körültekintő, hagyományos nyomokon járó s bizony sokszor tinta-szagu irodalmi nyelv. Amire nincs szüksége, kilöki magából.

Hogyan, hát ami a népnyelvnek szabad, az nem szabad Balázs Ferencéknek? Nekik miért kell ismerni az *amely*-t, ha a népnyelv tudott rajta. Hiszen ők éppen a falu népéhez akarnak szólni, nekik egyenesen programjuk az, hogy ledüljön végre minden határfal úr és paraszt, városi és falusi ember, harisnya és nadrág, irodalmi és népi beszéd között. Hiszen ők ezért kiváló dicséretet, nem pedig megrovást érdemelnek.

Hohó, várjunk egy kicsit, mert egyébutt a bibi. Ha ők azt írják, hogy „Ez a zabkása az a zabkása, amelyekre a skót olyan büszke“, ez ellen senkinek se volna semmi kifogása, ezt az irodalmi nyelv is így mondja, ez egyénítő, megkülönböztető relativum, itt nincs baj. De ha a jámbor mézskői magyar azt olvassa, hogy a tiszteletes úr Budapesten, *amelyik* a világ legszebb városa, meglátogatta Szabó Dezsőt, joggal azt hiheti, hogy a tiszteletes úr, amilyen világlátott ember, még ismer egy jó csomó Budapestet s ha véletlenül még Szabó Dezsőről is hallott egyet-mást, egész természetesnek fogja tartani, hogy Szabó Dezső éppen a legszebbik Budapesten lakik. Vagy amikor azt halljuk, hogy „Papirdeszakából ellenzöt szerkesztettem, *amelyik* az arcomra árnyékot vetett“, az éppen olyan fonák-beszéd egészséges magyar népi nyelvérzéknek, mint mikor a Friss Ujság azt írja, hogy „a Széchenyi-téren főbe kollintották Hoportyán Vaszit, akit a mentők kórházba szállítottak“. Hogy kollinthatták a Széchenyi-téren főbe azt a Vaszit, akit a mentők onnan már elszállítottak, az éppen olyan rejtély, mint ahogy a Balázs F. ernyőjéről se lehet józan ésszel kisütni, hogyan vethetett árnyékot, amíg meg se szerkesztették, amíg meg se született. Nem, így nem beszélnek magyarul, se Mézskőn, se Székelykeresztúron. Így csak az irodalmi nyelv beszél, az is csak akkor, ha idegent majmol. Ha a mi jó uton járó derék fiataljaink ezt az idegen majmot is kipszűtitánák végre a nyelvből, Brassai bácsi odafenn tapsolna nekik. De jaj, ők nem úgy csinálnak. Ők a majmot, a *mely*-t meghagyták, de hogy szépitssenek rajta, székely harisnyát huztak a lábára. Pedig hát a majom majomnak még elcsuszik valahogy, de székely harisnyába bujtatva s hamisítatlan székelynek előléptetve, a nemjóját, az már vérforraló blasphemia. Csodálom, hogy Vár-

falván még senkit sem vertek föbe érte. Aki székelykedik, annak tudni kell székelyül. Aki szerelmes az *amelyik*-be, az jöjjön tisztába az *amelyikkel*. Aki hadat izen a *mely*-nek, vegye észre, hogy nem a *mely* az idegen, hanem a belebojtorjánkodó észjárás. Nem a folt a hibás, ha rongyos az ujjas s bolond dolog a gyereket kiönteni a mosdóvíz helyett.

Sajnos, a mi városi, uri beszédünk, öregeké, fiataloké egyaránt, hemzseg a sok idétlen majom *melytől*, a sok idegen kaptafára huzott vonatkozó mellékmondattól. *Equus, qui non habet dominum* magyarul *gazdátlan ló, passer, qui mortuus est: döglött veréb, femina, quae pulcherima est, magyarul világ szép asszonya, a legszebb asszony, a legszebbik asszony*. Válogathatok bennük vonatkozó mondat nélkül is. Választhatom a szépet s válogathatom a szépít. Nem egy dolog a kettő. Mekkora finomság, hajlékonyság, tömörség van ebben a mi szép magyar nyelvünkben! Ezt utánozzák, ha tudják, azok a híres nyugati nyelvek! Nem törik magukat. A majmolást ránk bizzák. De szép csokrot is lehetne ám kötni a mi tintaszagu uri beszédünk virágaiból. A fiatalok *Kévekötetése* fekszik előttem, abból szakitok taláalomra egy párat. (Pedig az öregekből kellene, ott még több van): „A nivós ünnepély után még egy rövid gyűlést tartottak, melyen a legközelebbi teendőket tárgyalták meg. Tizenkét értékes hozzászólás volt, melyek nagyon kiszélesítették a tárgyat. Megalakítják a leánybizottságot, mely utján igyekeznek szervezeteinket kiépíteni. Este áhitat után, melyen K. J. mondott imát. Számos hozzászólás után, melyek között a legkiemelkedőbb a L. Dénesé volt, aki felhívta lelkészársait... N. N. tartott előadást, melyben ismertette. Uj műsört közvetített, melynek igen szép volt az utolsó száma, amikor... Délután a köri D. F. E. tartotta köri közgyűlését, melyen rendkívül sokan vettek részt” stb. stb.

Nagyjában mind egyforma *melyek*. Nincs gyökerük a magyar talajban. Nem is igazi mellékmondatok. Értelemre nézve inkább főmondatok. Fordításnak látszanak. Majmok. De tagadhatatlanul magyar majmok, mert régi-régi nemeslevelük van s hatalmas pártfogóik. A költő is így mondja: „Bölcsöd ez s majdan sírod is, mely ápol s eltakar”. Sőt az ezeréves „Miatyánk, *ki vagy a mennyben*” se mondja máskép, mióta a fogyatékos magyarságu Gellérték ránk disputálták. Sőt nini, — seperj a házad előtt! —

mintha az igen tisztelt tanár ur is ilyenformán beszélne, ha énekeskönyvet fabrikál: „Oh te, ki fent vagy, szent arcodat fordítsd felénk“. Hát persze, hogy így beszélünk mi urak, mi városi urak, mi irodalom. De ez még nem azt teszi, hogy ne beszélhetnénk jobban. A tanár ur is, Vörösmarty is, a falujáró fiatalok is. Lám a székely másképp beszél, lám a székely jobban beszél. Neki hiába rágják a fülit pap, tanító, ügyvéd, város, irodalom a sok *mely*-lyel, neki amely nem kell se testinek, se lelkinék. Neki ma, ezer esztendő mulva is a *mennybéli Isten* az igaz magyar Isten.

S az igaz magyar beszéd? Az ő beszédje az igaz magyar beszéd. A nép beszédje. Az irodalomnak végre is rá kellett jönie, hogy neki ahhoz kell igazodnia. (Az irodalom, a szépirodalom, igazodik is, de az ur, ha magyar, a pokolban is ur: csak nem igazodik a zsiros paraszthoz!) A népnek ez az igazsága unitárius magyar igazság: a Krizáék igazsága, a Brassai bunkója. Ezt nekünk, unitáriusoknak kell tudni a legjobban. Nekünk kell a legjobban értenünk és éreznünk, mi a magyar beszéd. Elsősorban neked, falujáró unitárius fiatalság: a te iskolád kapuján áll őrt Brassai Sámuel. Csak járd a falut tovább is szeretettel. Tanítsd a népet és tanulj a néptől: dobd el a *mely*-et. Te legalább dobd el!

Hiszen azt akarom — mondod. Én is érzem rajta a tintaszagot, azért hagyogatom-dobogatom el, azért mondok helyette *amelyik*-et. Ez legalább tudom, nem tintaszagu, ezt a székely is így mondja.

Mondja, de nem a te eldobott-elhagyogatott *mely*-eid helyén mondja. Tegyük próbát, ha nem hiszed. „Az épület, amely hatemeletes, két utcára nyilik“. Ez olyan mondat, mint a fentiek, csak a forrása más. Az Unitárius Közlönyben olvasom, szóval az öregek büne. Hogy kell ezt magyarul mondani? Szerintem így: „Az épület hatemeletes, két utcára nyilik“. S hogy akarjátok ti magyarrá tenni? Így: „Az épület, amelyik hatemeletes, két utcára nyilik“. Tagadhatatlan, ez is magyarul van mondva. Csakhogy ez egészen mást tesz ám magyarul, népi magyar nyelven. Ez azt teszi, hogy „amelyik épület hat emeletes, az két utcára nyilik“. Efféle bolondságot pedig nem állít az Unitárius Közlöny. „Bánja, mint a kutya, amelyik hetet kölyközött“ — mondja a nép. *Amelyik hatemeletes s amelyik hetet kölyközött* — testvérek. Abban testvérek, hogy egyik se henye jelző, különben nem [szeretné a székely. A szé-

kely a henye legényt s a henye jelzöt ki nem állhatja. Ha legény, legyen legény. Ha vonatkozó mondat, legyen vonatkozó mondat. Ha székelyül akarunk beszélni, beszéljünk székelyül!

De egyéb baj is van azzal s ti *melyiketekkel*. Az *amelyik* tárgyas, az *amely* és a többiek tárgyatlan igealakkal járó relativum. Így mondjuk: „amelyiket szeretem”, de: „akit, amit, amelyet, amilyent szeretek”. A különbség oka az, hogy *amelyik* eredetileg személyragozott alak, az *amely* és társai nem azok. Se most, se hajdan, határozatlan névmás korokban. Pedig ma, ha határozott tárgyra vonatkoznak, eltűnik körülöttük minden határozatlanság. „Ő az, Kati az, akit én szeretek”. Itt csak elég bizonyos, hogy Katit szeretem, az *akit* mellett mégis tárgyatlan az igealak. Elég logikátlanság Katitól, meg tőlem, de egyikünk se tehet róla. Bennünk lehet, de a nyelvben nincs logika. Mi beenyugszunk, de a székely mintha mégse tudna beenyugodni ekkora logikátlanságba. Nyelvérzéke állandóan rugódozik ellene. Mert Mikes Kelemen például rendesen így ír: Az asszony olyan gyümölcs közöttünk, amelyet soha sem *viszik* az asztalhoz. Mért él itt tárgyas ragozással Mikes? Vajjon igazán a logika dolgozik benne, az alföldinél erősebb székely logika? Nem. Sokkal egyszerűbb oka van. Az ő relativuma igazi relativum, egyedítő relativum, magyar népi relativum. Ő a *melybe* is a *melyiket* érzi bele: az asszony az a gyümölcs, amelyiket (= amely gyümölcsöt) nem viszik asztalhoz. Így beszél és ír Mikes. S hogy beszélnek a mi efrimitáink? Ők a fordított Mikes Kelemenek, náluk a *melyik* is alanyi ragozással jár: „Olyan gazdasági rendszer fejlődött ki, amelyiket az európai nemzetek megirigyelhetnek (205. l.). Ma Angliában a szövetkezeti mozgalom, amelyiket pedig nem a kötelesség, hanem a belátás tart fenn, nagyobb jelentőségű, mint a politikai szocializmus.” (76. l.).

Ez a *melyik*-kel kapcsolódó tárgyatlan ragozás kétszeresen visszásnak érezteti ezeket a mondatokat. Mégse kívánunk beléjük tárgyas ragozást. Talán mert érezzük, hogy a *melyik* csak bitorolja bennük az idegenszerű, az irodalmi *mely* helyét. Érdekes azonban, hogy itt az analogia is beáll vizet zavarni. Így született meg a Vadrózsákban; „Igaz-e ez a beszéd, a *melyiköt* anyám mond?” (475. l.) A beszélő tudatában az *amit anyám mond*, vagy *ez a beszéd, amit anyám mond* lebeghetett. Velünk is meg-

esik, hogy a válasz, *amit szived szeret* analogiájára *amelyiket szived szeret-re* csúszik a szánk.

De unalmas is talán már ennyit nyelvészkedni egyházi lapban. A játékos kedv se igen segíthet rajta. Unalmas, de — úgy hisszük — még se fölösleges. A bibliai Bábel óta járvány a torony-építő fiatalok közt a nyelv megzavarodása. Nem árt idejében tisztázni a dolgokat s elébe vágni a bajnak, ha lehet. Amilyen kevesen vagyunk, kár lenne, ha ok nélkül megoszlanánk, ha holnapra kelve nem értenők egymás szavát. Gileád és Efraim fiai közt ne legyen sibboleth. Efraim ne selypítsen! Az öregektől tanulni is lehet néha-néha, csak nem kell szégyelni, ha olykor-olykor járt útra is téved a „vájemsziék,” a szabadságra „megérett ifjak” szekere. Csak járják a maguk lábán a maguk lelkének külön útjait. Ez unitárius erény és kiváltság. Ha a belső sugallatra hallgatunk, úgy is egyfelé jutunk. De aközben is kiált-suk oda egymásnak: Testvér, kátyuba léptél, idegen isteneket imádsz, ferdén, félszegen kötötted föl a sarkantyúdat!

Ennyi figyelmet megérdemel tőlünk nemcsak az ember, — a sarkantyú is.

Pálffi Márton.

A magyar unitárius egyház alkotmányának jogtörténeti kifejlődése.

Bevezetés.

A magyar unitárius egy-istenhit, akármily történeti hátteret rajzolunk is az első kereszténységig visszamenőleg, valójában és az események logikai kényszerűségéből folyólag a reformáció továbbfejlesztésének az eredménye és éppen ebben rejlik Dávid Ferenc örökké ragyogó magyar reformátori értéke.

A háromság-tagadó (antitrinitárius) reformátorok Dávid Ferencet jóval megelőzőleg már foglalkoztatták az európai hitvitázókat az egy-istenség tanával, azonban Dávid Ferenc elhivatása volt az, hogy a mai subjectiv egy-istenhit eszméjének világtörténelmi reformátora legyen. Ő 1566-tól kezdődően nem csak az erdélyi fejedelemség, hanem iratai révén az akkori Magyar Királyság és Török Hódoltság területén, sőt a reformáció egész területén a keresztény egy-istenhit apostolaként szállt sikra. Helvét hitvallású felfogását tovább fejlesztve, a protestáns egyházak új ágát: a magyar unitárius egyházat alapította. Ekként vált az unitárius egyház a protestáns egyházak testvér egyházává.

A történelmi egyházak nagy családjában a magyar unitárius egyházat a protestáns egyházak sorában történeti multjának megfelelő hely illeti meg.

A hitviták fejleményeit mellőzve, az unitárius egyházalkotmány kialakulása szempontjából azt emelem ki, hogy ennél a reformációból folyó előzmények irányítólag hatottak és a későbbi átalakulások az ország alkotmányának szükségszerű befolyását is eléggé visszatükrözik.

A németországi reformáció kezdetben nem irányult a katólikus egyház szervezeti egysége ellen. Luther kezdetben csak az egyházi élet belső átalakításával, megreformálásával foglalkozott,